

ότι ντόπιοι κάτοικοι είναι ως προς αυτό ανεπιτήδευτοι και λίγοι. Οι δε Ευρωπαίοι δεν αντέχουν έναν τέτοιου είδους δουλικό και *ανδραποδώδη* βίο. Για το λόγο αυτό στέλνουν κατ' έτος πολλά καράβια στα δυτικά παραθαλάσσια της Αφρικής και μάλιστα της Γουινέας και αγοράζουν στις εκεί ανθρωποαγορές, από τους εμπόρους ανδραπόδων, τους άθλιους Νίγρους ως σφαχτά. Τα δυστυχή αυτά πλάσματα, αρπαζόμενα και αποχωριζόμενα από τις οικίες τους με απάτη ή βία στην ενδότερη Αφρική, μεταφέρονται δεμένοι ανά δύο αγγελιδόν στις ανθρωποαγορές. Το καράβι που τους μεταφέρει είναι μια σκοτεινή φυλακή, διότι ο αισχροκερδής ναύκληρος προσπαθεί να εξοικονομήσει όσο το δυνατόν περισσότερο τόπο για δικό του όφελος. Έτσι στοιβάζει τόσο πυκνά τους αιχμαλώτους, σιδηροδεσμίους ανά δύο, σε μια φυλακή στενή και ψηλή 2 1/2 πόδια, ώστε αυτοί δεν μπορούν να κινηθούν. Σπάνια τους ανεβάζει στο κατάστρωμα να αναπνεύσουν καθαρό αέρα και τους τρέφει μόνον με μια μάζα πυκνή (*κουρκούτι*). Πολλοί από αυτούς απελπιζόμενοι προτιμούν να πεθάνουν της πείνας για να απελευθερωθούν από τη μεγίστη ταλαιπωρία. Οι περισσότεροι όμως πεθαίνουν από τις μεταδοτικές ασθένειες που συμβαίνουν στη στενή τους φυλακή, λόγω του ότι η θερμότητα του κλίματος καταστρέφει τον εισπνεόμενο αέρα. Όταν το καράβι των ανδραπόδων φθάσει σε καθορισμένο τόπο, ο ναύκληρος γνωστοποιεί τον ερχομό του και πωλεί τους αιχμαλώτους του στους προσερχόμενους σωρηδόν φυτοκόμους ή τους υπηρέτες τους. *Η τιμή ενός υγιούς αρσενικού ανδραπόδου κατά τας Δυτικές Ινδίας είναι συνήθως 300 τάλερα, οι δε γυναίκες πωλούνται μετριώτερον. Οι φυτοκόμοι φέρουσι τα αγοραζόμενα ανδράποδα εις τας φυτείας των και εκεί εξήρτηται η καλή ή κακή τύχη των από τη θέληση των νέων αυτών δεσποτών.*

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 9, Βιέννη 1812, σ. 1-2.

Θιβέτ (Ταγγούτ): [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] η πιο ψηλή χώρα της Ασίας, ψυχρή και σκληρή. Από εδώ πηγάζουν μέγιστοι ποταμοί, όπως ο Γάγγης. Στα νοτιότερα το κλίμα γίνεται πιο ήμερο. Πολυτιμότερα προϊόντα της είναι ο χρυσός, οι πολύτιμοι λίθοι, το πετρώδες άλας, το ραβέντι, ο μόσχος. Ο πληθυσμός της φτάνει στα 12 000 000. Ο Δαλάς Λάμας, αρχιερέυς της μογολικής θρησκείας, κατοικεί κοντά στη μεγάλη πόλη Λαόσση, όπου υπάρχει και μέγας ναός. Είναι όμως υποτελής στον αυτοκράτορα της Κίνας.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 197.

ιαλάπη (η): [ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ] υπάγεται στο γένος των σμιλάκων και ευρίσκεται στο Μεξικό και σε όλες τις Δυτικές Ινδίες. Περιτυλίσσεται σε άλλα φυτά και

δένδρα και αναρριχάται 3-10 πόδια ψηλά. Έχει φύλλα τόσο άνισα, ώστε κανένα σχεδόν δεν μοιάζει με το άλλο. Η γονατώδης ρίζα της έχει εξωτερικά μαυροκόκκινο και εσωτερικά σκούρο σταχτί χρώμα και χρησιμοποιείται από τους ιατρούς ως δραστικότατο καθάρσιο. Ανήκει στα ιατρικά φυτά. (ιαλάπη, ζαλάπα)

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Μανουήλ και Κυριακού, *Εικονολογία παιδική...*, τόμ. 5, Βιέννη 1811, σ. 1-2.

Ιαπών: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] πολιτεία νήσων περιβαλλόμενη από τον Ωκεανό στα ανατολικά της χερσονήσου της Κορέας. Η επικράτεια αποτελείται από τη νήσο Νιβόν, βραχύδη και ορεινή που συχνά πλήττεται από σεισμούς και άλλες μικρότερες. Παράγει τέι (τσάι), καφουρά (καμφορά), πάπυρο, βερονικόδενδρο (veronica, είδος δένδρου), χρυσό, μετάξι. Οι κάτοικοί της, συγγενείς των Τατάρων, είναι επιμελείς γεωργοί, επιτήδειοι τεχνήτες, κατασκευάζουν σιδηρικά, λευκαργίλινα σκευή (πορσελάνινα), υφαινούν μεταξωτά και βαμβακερά, τυπώνουν βιβλία. Έχουν δύο διοικητές, έναν θρησκευτικό και έναν κοσμικό, που έχει όμως όλη την εξουσία. (σημ.: Ιαπωνία.)

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 199.

ιατρική: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] κατά τον Ιπποκράτη είναι πρόσθεση και αφαίρεση. Πρόσθεση των ελλειπόντων, αφαίρεση των πλεοναζόντων. Κατά τον Γαληνό, Ιατρική είναι επιστήμη - γνώση των υγιεινών, των νοσωδών και των ουδετέρων σωμάτων (αυτών δηλαδή που άλλοτε νοσούν και άλλοτε υγαιίνουν). Η Ιατρική διακρίνεται σε εμπειρική, που είναι ενέργεια γύρω από όσα είναι ορατά, λογική, που είναι προσπάθεια κατανόησης των αδήλων και όσα από αυτήν ακολουθούν και μεθοδική, δηλαδή λόγος που ξεκινά από τα φαινόμενα και προσπαθεί να πετύχει την κατάληψη των αδήλων. Ιατρός τέλειος είναι ο καταρτησμένος τόσο στη θεωρία όσο και στην πράξη. Ανατομή είναι η εξέταση όσων είναι καλυμμένα. Χειρουργία είναι η έμπειρη και ακριβής κίνηση σταθερών χεριών, που δεν τρέμουν. Προγνωστικόν είναι γνώση όσων πρόκειται να συμβούν στο μέλλον. Θεραπεία είναι τάξη βοηθημάτων που βρίσκονται σε ακολουθία. Κατά τον Γεράσιμο (Βλάχο) ιατρική υγιεινή είναι αυτή η οποία στηρίζει την παρούσα υγεία. Αιτιολογική είναι αυτή η οποία εξετάζει τις αιτίες των έξω της φύσεως παθών και τα συμπτώματά τους. Σημειωτική θεωρείται η ιατρική που δηλώνει φανερά τα συμπτώματα της υγείας και των νόσων. Θεραπευτική είναι η διδάσκουσα τους λόγους του ιατρεύειν. Διαιτητική είναι η παρέχουσα θεραπεία στους ασθενείς κατά διαίτα. Φαρμακευτική λέγεται αυτή που ιατρεύει (θεραπεύει) με φάρμακα το εσωτερικό ή εξωτερικό μέρος του σώματος.

ΠΗΓΗ: Βλάχου Γερασίμου, *Αρμονία οριστική των όντων...*, Βενετία 1661, σ. 251-253.

Ιβηρία, Ισπανία: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] γνωστή για την ξηρότητα της γης και την περί τα γεωργικά αμέλεια, δεν είναι πολύφορος ούτε πολυάνθρωπος. Διαδέτει άριστους καρπούς και θηράσιμα και νομαδικά ζώα (έρια). Ρωμαϊκή επαρχία μέχρι το 411 π.Χ., πέρασε στην κυριαρχία των Βανδάλων ως το 720, όταν την κυριεύσαν οι εκ της Αφρικής ορμώμενοι Μέλανες, μέχρι το 1492. Χώρα με μοναρχική διοίκηση και καθολική θρησκεία. Κυριότερες πόλεις το Μάδριτον (Madrid) μητρόπολη της νέας Καστέλλης, οι Βούργοι ή Βούργος (Burgos), πρωτεύουσα της παλαιάς Καστέλλης, η Βιλβάο (Μπιλμπάο), η Σαρραγώσα, η Βαρτζελώνα (Βαρκελώνη), η Γρενάδα (Γρανάδα).

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Γεωγραφίας...*, Βιέννη 1804, σ. 80-89.

ιδέαι: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] τα αισθήματα, θεωρημένα ως παραστατικά των αισθητών αντικειμένων. Ο όρος αποτελεί μία έκφραση μεταφορική, η οποία στην κύρια σημασία της δεν σημαίνει παρά εκείνο που δηλώνει και η εικόνα. Τόσα είδη δι-αφορετικών ιδεών διακρίνουμε όσα και αισθήματα. Και αυτές οι ιδέες δεν είναι παρά τωρινά αισθήματα ή μια ενθύμηση των αισθημάτων που παλαιότερα είχαμε. Οι ιδέες διακρίνονται σε απλές και σύνθετες. Απλές είναι όσες έρχονται αμέσως από τις αισθήσεις, καθώς το γλυκύ, το πικρό, το ξινό, ο δεινά ήχος, οι ιδέες των οσφραντικών, οι ιδέες των απτών: τραχύ, μαλακό, κ.λπ., των ορατών: λευκό, κίτρινο, πορφυρό, πράσινο, φαιό και όσες έρχονται από την επιστροφή που κάνει ο νους επανεξετάζοντας τις εργασίες του. Σύνθετες ιδέες είναι εκείνες που αποτελούν συλλογή πολλών ιδεών απλών και τέτοιες είναι οι ιδέες των υποστάσεων. Οι σύνθετες ιδέες ή συντίθενται από διαφορετικές αντιλήψεις-ιδέες, όπως οι ιδέες των σωμάτων είτε από αντιλήψεις ομοιοσχήμονες ή θα μπορούσαμε να πούμε ότι δεν είναι παρά μία και η αυτή αντίληψη πολλές φορές επαναλαμβανομένη και άλλοτε μεν ο αριθμός δεν είναι τελειώς προσδιορισμένος, όπως π.χ. η αφηρημένη ιδέα της έκτασης, άλλοτε είναι προσδιορισμένος, όπως π.χ. ένας πους (μέτρο) είναι μία αντίληψη ενός δακτύλου παρμένου δώδεκα φορές. Οι έννοιες που γίνονται από διαφορετικές αντιλήψεις είναι δύο ειδών. Αυτές των υποστάσεων και αυτές που συντίθενται από ιδέες απλές αναφερόμενες στις πράξεις των ανθρώπων. Οι πρώτες για να είναι ωφέλιμες, πρέπει να είναι σύμφωνες με τις υποστάσεις και να μην παριστάνουν παρά τα ιδιώματα που περικλείονται σ' αυτά. Οι άλλες είναι εντελώς διαφορετικές για το καθένα. Π.χ. η έννοια της αρετής αλλάζει πολύ. Δεν μας μένει λοιπόν παρά να συναθροίσουμε πολλές απλές ιδέες με δική μας εκλογή και να πάρουμε αυτές τις συλλογές προσδιορισμένες μία φορά ως τύπους και παραδείγματα, σύμφωνα με τα οποία κρίνουμε τα πράγματα. Τέτοιες είναι οι ιδέες

οι προσκολλημένες στις λέξεις “δόξα”, “τιμή”, “ανδρεία”. Τις ιδέες αυτές τις ονομάζουμε αρχέτυπες.

ΠΗΓΗ: Φιλιππίδου Δανιήλ Δημητρίου, *Η Λογική ή Οι πρώτοι αναπτύξεις της τέχνης του στοχάζεσθαι...*, Βιέννη 1801, σ. 32, 186-188.

ιδέαι σωματικών όντων: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η ιδέα της εκτάσεως και της στερεότητας καθ’ εαυτές φθάνουν να σχηματίσουν την ιδέα του σώματος. Είναι τόσο συνδεδεμένες με την ιδέα του σώματος, που δεν μπορούν να χωριστούν από αυτό χωρίς να αναιρεθεί η έννοια του ίδιου του σώματος. Και αυτό επειδή η στερεότητα δεν μπορεί να κατανοηθεί χωρίς την έκταση, διότι η ιδέα της στερεότητας δεν είναι παρά κάποιος αριθμός μορίων του σώματος, τα οποία κατέχουν ισάριθμα μόρια διαστήματος, αποκλείοντας κάθε άλλο μόριο ετέρου σώματος. Και μόνη η ιδέα της εκτάσεως είναι ικανή να συγκροτήσει το σώμα, αλλιώς θα έπρεπε να θεωρήσουμε ως σώμα και το κενό. Γι’ αυτό η έκταση και η στερεότητα ονομάζονται ουσιώδεις ποιότητες του σώματος, επειδή δεν μπορούν να αρθούν από το σώμα χωρίς αυτό να φθαρεί. Αντίθετα οι άλλες ποιότητες, όπως οι οσμές, οι χυμοί, οι ήχοι, το θερμό, το ψυχρό, τα χρώματα, ονομάζονται και συμβεβηκότα, επειδή γίνονται και απογίνονται χωρίς τη φθορά του σώματος. Η έκταση και η στερεότητα ονομάζονται ακόμη ποιότητες πραγματικές, επειδή πραγματικώς υφίστανται στα σώματα. Οι άλλες ονομάζονται φαινόμενες, επειδή οι οσμές, οι χυμοί, οι ήχοι, κ.λπ., αν και μας φαίνεται ότι υφίστανται στα σώματα, στην πραγματικότητα όμως δεν υφίστανται. Διότι σε αυτά τα σώματα δεν υπάρχει τίποτε άλλο και κυρίως δεν υπάρχει παρά μια διάθεση και ένας σχηματισμός μορίων κατάλληλων να προξενήσουν στα όργανα των αισθήσεων μια κάποια κίνηση. Η έκταση δεν είναι παρά αναφορά συνύπαρξης πολλών μερών ενωμένων μαζί και η στερεότητα δεν είναι παρά απουσία του διαχωρητού ή ύπαρξη ενός σώματος σε συγκεκριμένο διάστημα, από το οποίο κάθε άλλο σώμα αποκλείεται. Όμως επειδή βρίσκονται πραγματικά σε κάθε σώμα, τόσο η συνύπαρξη των μερών όσο και το αδιαχώρητο, δικαίως οι ποιότητες αυτές ονομάσθηκαν πραγματικές.

ΠΗΓΗ: Κωνσταντά Γρηγορίου του Μηλιώτου, *Στοιχεία της Λογικής...*, τόμ. Γ’, Βενετία 1804, σ. 172-173.

ιδέες πραγμάτων που δεν υποπίπτουν εις την αίσθησιν: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] κάτω από τις σωματικές ποιότητες είναι κάτι το οποίον δεν γνωρίζουμε. Δεν έχουμε ακριβείς ιδέες παρά μόνο όσο βεβαιώνουμε εκείνα που παρατηρήσαμε. Η ανάλυση μας κάνει να γνωρίσουμε τα αισθητά φυσικά αντικείμενα και πώς οι ιδέες που αυτά μας δίνουν είναι ευκρινείς κατά την τάξη των πραγμάτων. Υπάρχουν όμως και πράγμα-

τα τα οποία δεν υποπίπτουν στην αίσθησή μας. Αυτά τα γνωρίζουμε από τα αποτελέσματά τους, βάσει των οποίων συμπεραίνουμε για αιτίες που δεν βλέπουμε. Η κίνηση ενός σώματος είναι ένα αποτέλεσμα, άρα έχει μια αιτία. Είναι αναμφίβολο ότι αυτή η αιτία υπάρχει, αν και καμιά από τις αισθήσεις δεν με κάνει να τη στοχαστώ και την ονομάζω “βία”. Όμως ούτε και το όνομα με κάνει να τη γνωρίσω. Ωστόσο μπορώ να μιλήσω γι’ αυτή, να τη χαρακτηρίσω μεγαλύτερη ή μικρότερη, μετρώντας τη. Η κίνηση γίνεται μέσα στο χώρο και το χρόνο. Σκέφτομαι το χώρο, βλέπω τα αισθητά αντικείμενα που τον καταλαμβάνουν και στοχάζομαι ακόμη και τη διάρκεια στην αλληλοδιαδοχή των ιδεών ή των αισθημάτων μου. Δεν βλέπουμε όμως τίποτε απόλυτο ούτε το χώρο ούτε το χρόνο. Οι αισθήσεις δεν μπορούν να δείξουν εκείνο που καθ’ εαυτά είναι τα πράγματα και αυτό που οι αισθήσεις μας δείχνουν δεν είναι παρά κάποιες από τις σχέσεις που έχουν τα πράγματα μεταξύ τους ή τις σχέσεις που έχουν προς το άτομο που τα παρατηρεί, μέσω των μετρήσεων. Μετρώ το χρόνο, το χώρο, την κίνηση και την παρακτική αυτής βία. Πλην στις μετρήσεις δεν προκύπτει τίποτε άλλο παρά σχέσεις και το να ζητεί κανείς σχέσεις σημαίνει να μετράει. Και επειδή δίνουμε ονόματα στα πράγματα των οποίων έχουμε μία ιδέα, κάποιιοι υποθέτουν ότι έχουμε ιδέα όλων εκείνων στα οποία δίνουμε ονόματα. Αυτό όμως είναι μια πλάνη από την οποία κανείς πρέπει να φυλάγεται. Παρ’ όλο που στο παν όλα είναι αισθητά, δεν βλέπουμε τα πάντα και παρ’ όλο που η τέχνη έρχεται προς βοήθεια των αισθήσεων, αυτές είναι πάντοτε πάρα πολύ ασθενείς. Όμως αν παρατηρήσουμε καλά, αποκαλύπτουμε τα φαινόμενα. Τα βλέπουμε ως μία σειρά αιτιών και αποτελεσμάτων, να κάνουν συστήματα (σύνολα) και σχηματίζουμε ακριβείς ιδέες στον εαυτό μας για κάποια μέρη του μεγάλου παντός. Έτσι οι νεωτερικοί Φιλόσοφοι έκαναν ευρέσεις που δεν θα μπορούσαν να θεωρηθούν δυνατές μερικούς αιώνες πριν, οι οποίες μας κάνουν να σκεφτούμε ότι μπορούν να γίνουν και άλλες.

ΠΗΓΗ: Φιλιππίδου Δανιήλ Δημητρίου, *Η Λογική ή Οι πρώτοι αναπτύξεις της τέχνης του στοχάζεσθαι...*, Βιέννη 1801, σ. 57-61.

ιδιότητες κοινές σωμάτων: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η έκταση, η στερεότητα, η βαρύτητα και άλλα κατηγορούμενα του σώματος που δεν αποχωρίζονται από αυτό σε όλες τις χωρικές και χρονικές αλλαγές και σε κάθε γενικότερη μεταβολή. Θεωρούνται μάλιστα κοινές ιδιότητες όλων των σωμάτων, ακόμη και αυτών που δεν υπόκεινται σε πειραματικό έλεγχο, γιατί η πειραματική διαδικασία είναι αμήχανη, όσον αφορά τα ενδόμυχα της γης και τα ουράνια σώματα.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Φυσικής εκ νεωτέρων συγγραμμάτων*, τόμ. Α', Λειψία Σαξωνίας 1766, σ. 10.

ιδιότητες σώματος: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] χαρακτηριστικά γνωρίσματα των σωμάτων που δεν έχουν καθολικό χαρακτήρα, αλλά άλλοτε υπάρχουν σε κάποια σώματα και άλλοτε όχι. Ως τέτοιες θα μπορούσαν να θεωρηθούν το αφεγγές, το διαφανές, το στερεόν, το ρευστόν, το θερμόν, το ψυχρόν, το άνοστον, το νόστιμον, το οσμηρόν, το άοσμον, το έμψοφον (ένηχο), το άψοφον (άνηχο), το σκληρό, το απαλό, το ελαστικό, το τραχύ, το λείο, κ.α.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία Φυσικής εκ νεωτέρων συγγραμμάτων*, τόμ. Α', Λειψία Σαξωνίας 1766, σ. 17.

ιδιότητες σώματος: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] κοινές ιδιότητες των σωμάτων είναι η έκτασις, το σχήμα, η διαίρεσις, το πορώδες, το διαχωρήτον, το ελαστικόν, το κινείσθαι και η βαρύτης. Κάποιοι συναριθμούν στις κοινές ιδιότητες και την αδράνεια, η οποία είναι η αδυναμία της ύλης να μεταβάλλει αφ' εαυτής την κατάστασή της ή η αδυναμία της να προσδιορίζει μόνη εαυτήν εις την κίνησιν ή εις την ηρεμίαν ή εις την μεταβολήν της κινήσεώς της. Με την έννοια λοιπόν αυτή η αδράνεια δεν είναι παντελώς καταφατική ιδιότητα της ύλης, αλλά περισσότερο πρέπει να θεωρείται ως έλλειψις ιδιότητος και για το λόγο αυτό δεν μπορεί να ονομασθεί δύναμις της αδρανείας. Η έκταση που ανήκει σε κάθε σώμα έχει όρια, πέρατα, δεν προχωρά επ' άπειρον και αυτό αποτελεί το σχήμα. Τα σχήματα των σωμάτων (βοτάνων, χόρτων, ανθέων, καρπών, δένδρων, κλπ) είναι πολυποικίλα. Πλην όχι μόνον τα σώματα αλλά και τα ελάχιστα μόρια αυτών που είναι αόρατα με γυμνό οφθαλμό εκτείνονται πολυτρόπως ή έχουν διάφορα σχήματα. Δια των μικροσκοπίων οι ανιχνευτές της φύσεως ανακάλυψαν ότι η μεγάλη ποικιλία των σχημάτων δεν είναι χωρίς λόγον. Η ποικιλία αυτή των σχημάτων και η προσφυής τους διάταξη υπάρχει για να λάμψει στα μάτια των ανθρώπων η παντοδυναμία του Θεού. Κάθε σώμα αποτελείται από μέρη. Έτσι μπορεί δια τομής, τριβής, θλάσεως, μαλάξεως και αναλύσεως των ρευστών σωμάτων και μάλιστα δια του πυρός να αναλυθεί σε μέρη. Ακολουθως κάθε σώμα είναι διαιρετό και η διαίρεση συναριθμείται στις κοινές ιδιότητες των σωμάτων. Η διαίρεση των σωμάτων υπερβαίνει κάθε ανθρώπινη φαντασία. (Παρατήρηση στο μικροσκόπιο ζωυφίων της άμμου. Μερικά από τα ανακαλυφθέντα ζωάκια είναι τόσο μικρά, ώστε το μέγεθός τους, αν πρέπει να το ονομάσουμε μέγεθος, προς το μέγεθος ενός κόκκου της άμμου έχει λόγο ως 1 προς 1000 000 000. Το τοιούτον ζωύφιον λοιπόν είναι εν χιλιοστημόριον των μιλλιωνίων του κόκκου της άμμου. Η φαντασία μας αδυνατεί να ιδεασθεί την λεπτότητα αυτών και δεν μας μένει άλλο ειμή να προσκυνώμεν με ταπεινώσιν την άπειρον δύναμιν του Θεού, με την οποίαν παρήγαγε ταύτα τα θαυμαστά πράγματα. Η έκταση η οποία ανήκει σε κάθε σώμα απαιτεί να είναι τα μέρη του συνημμένα. Για να γίνει όμως αυτό πρέπει αναγκαίως

να υπάρχουν μεταξύ των μερών του σώματος κενά διαστήματα, άδειοι τόποι, πόροι. Απόδειξη ότι όλα τα σώματα είναι πορώδη είναι ότι δεν βρέθηκε μέχρι σήμερα ούτε ένα στο οποίο να μην μπορεί να εισχωρήσει το πυρ, η ηλεκτρική ή η μαγνητική ύλη. Δια μέσου αυτών μπορούν να κινούνται τα λεπτά μόρια του πυρός, της ηλεκτρικής και μαγνητικής ύλης. Το αδιαχώρητο των σωμάτων είναι μια ιδιότητα σύμφωνα με την οποία κάθε σώμα περιλαμβάνει με την έκτασή του τόπο και αποκλείει κάθε άλλο σώμα από το καθορισμένο τόπο τον οποίο περιέχει. Το αδιαχώρητο είναι μια *πάνσοφος διάταξις του ποιητού*, διότι χωρίς αυτό δεν θα ήταν δυνατή η προσβολή ή σύγκρουση των σωμάτων και επομένως η κίνηση. Επειδή όλα τα σώματα είναι πορώδη, μπορούν να συστέλλονται σε στενότερο τόπο, αν ενεργεί σ' αυτά ικανή δύναμη. Έχουν την ιδιότητα να συστέλλονται από κάποια ανάλογη δύναμη και η ιδιότητα αυτή καλείται συσταλτική δύναμη. Όλα τα γνωστά σε μας σώματα είναι σε κάποιο βαθμό ελαστικά. Κυρίως ελαστικά θεωρούνται εκείνα στα οποία η ιδιότητα αυτή φαίνεται κατ' εξαίρετο τρόπο (σύρμα, πτερά πτηνών, κλπ). Μεταξύ των ρευστών, οι ατμοί και τα είδη του αέρος είναι κατ' εξαίρεσιν ελαστικά σώματα. Το κινείσθαι ή κινητόν είναι η κοινή ιδιότητα των σωμάτων να μεταβάλλουν τον τόπο ή την κατάσταση τους. Τα υλικά μερίδια από τα οποία σύγκειται ένα σώμα συνεχόνται, επειδή έλκουν αμοιβαίως το ένα το άλλο. Η έλξη δεν υπάρχει μόνο στα υλικά μερίδια του αυτού σώματος αλλά και ολόκληρα σώματα, έστω και αν δεν αγγίζουν αμέσως το ένα το άλλο, ενεργούν δια της ελκτικής δυνάμεως το ένα στο άλλο, ακόμη και όταν απέχουν λίγο τα σώματα μεταξύ τους, όπως αποδεικνύεται δια της πείρας και των παρατηρήσεων. *Τον παλαιόν καιρόν ήθελον στοχασθή οι άνθρωποι τα τοιαύτα πειράματα ως ενέργειαν της μαγείας και ήθελον κάψει τον τεχνίτην ως μάγον.* Στην ελκτική δύναμη θεμελιώνονται διάφορες τέχνες καθώς η κόλλησις, η χρύσωσις, η αργύρωσις, η γάνωσις, η λιθοκόλλησις, η τιτάνωσις, η κονίασις κ.α.

ΠΗΓΗ: Δαρβάρεως Δημητρίου Νικολάου, *Επιτομή Φυσικής...*, τόμ. Α', Βιέννη 1812, σ. 9-80.

Ικουλίσινα: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] Angouleme, πόλη της Γαλλίας.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις της παλαιάς γεωγραφίας...*, Βιέννη 1819, σ. 157.

Ινδίαi Αρκτικής Αμερικής: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] με το όνομα εννοούνται τόποι τους οποίους ακόμη δεν έχει οικειοποιηθεί καμμία ευρωπαϊκή πολιτεία και ούτε ισχύει σ' αυτούς άλλο δίκαιο παρά το εμπορικό. Η περιοχή εκτείνεται νότια, πίσω από την Κανάδα (τον Καναδά) και τις Ηνωμένες Πολιτείες, από τον Κόλπο Γουτσώνα (Κόλπος Χάντσον) ως τα δυτικά παράλια, από τη Γρενλανδία (Γροιλανδία) ως τον Πορθμό Κοσκ (Βερίγγειο Πορθμό) που βρίσκεται μεταξύ Αμερικής και Ασίας στο

βορρά. Στα μέρη του πολικού κύκλου οι κάτοικοι είναι Εσκιμώοι, νοτιότερα ως τον Καναδά και τις Ηνωμένες Επαρχίες και εντός των Ισπανικών τόπων είναι Ινδιάνοι. Οι Εσκιμώοι, *οι ακαθαρτώτατοι και ευηδέστατοι κάτοικοι της γης*, κατοικούν στα παράλια, ασχολούνται με την ψαρική, πίνουν ψαρόλαδο, ενώ οι Ινδιάνοι, γενναύτεροι και τολμηρότεροι και εχθροί των Εσκιμώων, είναι ψαράδες, ψαροφάγοι, ενίοτε και ανθρωποφάγοι ή περιπλανώμενοι κυνηγοί. Όσοι όμως καταγίνονται με ασχολίες που απαιτούν επιμέλεια και σπουδή είναι κοσμιότεροι στα ήθη και υπακούουν στην εξουσία μικρών βασιλείων *μετρίως δεσποτικών*.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Κυριακού, *Σχολαστική Γεωγραφία...*, Βιέννη 1808, σ. 458-461.

Ινδία: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] μεσημβρινή χώρα της Ασίας, που διαιρείται στην Εντός και Πέραν του Γάγγου Ινδία. Η Εντός του Γάγγου παράγει χρυσό, διαμάντια, ζάχαρη, όπιο, πιπέρι, θυμίαμα, καφουρά (καμφορά), κουμιλάκκ (καουτσούκ), βαμβάκι. Εκεί ζουν ελέφαντες, δρομάδες, πίθηκοι, αϊλουροι, ρινόκεροι. Περιλαμβάνει την επικράτεια των Μαρατών, την αγγλική επικράτεια και την επικράτεια των Ολλανδών, των Γάλλων και Πορτογάλων. Η Πέραν του Γάγγου είναι 3 μεγάλες χερσόνησοι που περικυκλώνονται από τον Ινδικό Ωκεανό, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων είναι έρημος. Σημαντικό εδώ είναι το βασίλειο του Σιάμ.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 200-201.

Ινδικαί νήσοι: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] εκτείνονται από τη νότια πλευρά των Ινδιών μέχρι τον Ινδικό Ωκεανό. Σ' αυτές περιλαμβάνονται: α) Λακεδίβη, Μαλαδίβη (Μαλδίβες νήσοι), β) Γεϊλάν (Κεϋλάνη), γ) Σουνδικαί νήσοι: Σουμάτρα, Βορνέβ, Ιάβα στην ανατολική πλευρά του Ισθμού Σούνδα (νησιωτικά συμπλέγματα Ν. Α. Ασίας), όπου και η καθέδρα της ολλανδικής διοικήσεως που περιέχει 160000 κατοίκους, ντόπιους, Ευρωπαίους, Κινέζους, Αρμένιους, Πέρσες, Άραβες, Νέγρους, δ) Κελέβη, ε) Μολούκαι, στ) Φιλιππίνες. Τα παράλια των νήσων αυτών ανήκουν ως επί το πλείστον στους Ολλανδούς, τα λοιπά μέρη στους Ισπανούς και ένα μέρος στους Άγγλους. Παράγουν χρυσό, πολύτιμους λίθους, πολύτιμα αρώματα.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 202.

ινδικτιών ή ινδικτιώνος κύκλος: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] ο όρος προέρχεται από τη λατινική λέξη *indictio* που σημαίνει δανεισμός, δάνειο, δημοσίευση, επιταγή. Δηλώνει χρονική περίοδο 15 ετών, έκαστο των οποίων ονομάζεται επίσης ινδικτιών ή κύκλος ινδικτιώνος. Η χρήση του όρου θεωρείται ότι άρχισε από την εποχή του Ιουλίου Καίσαρα, 48-44 π.Χ., του Πρώτου Σεβαστού, δηλαδή του Οκταβιανού Αύγουστου, 29 π.Χ. κ.ε. ή του Μεγάλου Κωνσταντίνου και διατηρήθηκε μέχρι την άλωση της

Κωνσταντινουπόλεως από τους Οθωμανούς. Καθώς η αρχή της χρήσης του όρου δεν προσδιορίζεται, δεν μπορούμε να αποδώσουμε με ακρίβεια την ετυμολογική της σημασία. Ο όρος χρησιμοποιείται από τις Εκκλησιαστικές Αυλές της Κωνσταντινουπόλεως, αρχής γενομένης από την 1η Σεπτεμβρίου και της Ρώμης, αρχής γενομένης από την 1η Ιανουαρίου, ενώ τον όρο δεν τον χρησιμοποιεί η αστρονομία. Άλλες χρονικές περιόδους που κατά καιρούς χρησιμοποιήθηκαν είναι η Ιουλιανή, που επινοήθηκε από τον Ιούλιο Ιώσηπο Σκαλίγηρο, η περίοδος του αστρονόμου Κυζικινού Καλλίππου - 330 π.Χ. — ο ενιαυτός των Πατριαρχών, η αστρονομική ή ο Μέγιστος Ενιαυτός των Παλαιών Φιλοσόφων κ.λπ. Από αυτές άλλες είναι απλώς ηλιακές ή σεληνιακές και άλλες μικτές. Οι *Νεωτερικοί χρονολογιστές* φαίνεται να κάνουν πολύ λόγο γι' αυτές στα συγγράμματά τους.

ΠΗΓΗ: Μοισιόδακος Ιωσήπου, *Θεωρία της Γεωγραφίας*, Βιέννη 1781, σ. 195-199.

Ιρακβαβελί: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] η περοχή της Χαλδαιίας και Βαβυλωνίας στις εκβολές του Τίγρη και του Ευφράτη, *τερπνή αλλά κατατρωγόμενη από την ξέρμην και τας πνοάς του φθοροποιού λιβός. Βγαίνει εδώ νάφθα και πετρέλαιο. Οι περισσότεροι από τους κατοίκους είναι Άραβες και ζουν νομαδικώς περιφερόμενοι αγεληδόν από τον ένα τόπο στον άλλο.*

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις επιστημών δια τους πρωτοπείρους...*, Βιέννη 1819, σ. 195.

ισημερινός: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] ένας από τους μείζονες και ακίνητους κύκλους και μάλιστα ο μέγιστος των παραλλήλων της ουράνιας σφαίρας. Διαίρει τη σφαίρα σε δύο ίσα μέρη, το Βόρειο και το Νότιο. Απέχει ίσο διάστημα από τους δύο πόλους του Κόσμου. Τέμνει το Ζωδιακό κατά την πρώτη μοίρα του Κριού και την πρώτη του Ζυγού. Τεμνόμενος από τον ορίζοντα σε δύο ίσα μέρη σχηματίζει δύο ημικύκλια, το ένα από τα οποία συγκροτεί το υπέρ την γην ημισφαίριο και το άλλο το υπό τη γην. Είναι ομόκεντρος με το Παν, έχει επομένως τους αυτούς πόλους.

ΠΗΓΗ: Νοταρά Χρυσάνθου, *Εισαγωγή εις τα γεωγραφικά και σφαιρικά*, Παρίσι 1716, σ. 23-24.

Ίσπαλις: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] Sevilla, πόλη της Ισπανίας.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις της παλαιάς γεωγραφίας...*, Βιέννη 1819, σ. 164.

Ισπανία: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] *Βασιλείον, ο βασιλεύς του οποίου διοικεί απεριορίστως και η διαδοχή μεταβαίνει και σε θηλικά πρόσωπα. Ο Διάδοχος ονομάζεται Πρίγκιψ της Αστουρίας, από το ομώνυμο Πριγκιπάτο του ιδίου Βασιλείου. Σημαντικές πόλεις: η Μαδρίτη, η Σεβίλλα, η Κάδιξ, Μαλάγα, Μπαρτσελόνα.*

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Κυριακού, *Σχολαστική Γεωγραφία...*, Βιέννη 1808, σ. 112-116.

ιστορία φιλοσοφίας: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η απαρίθμηση των κάθε είδους αγώνων που προήλθαν από την ανάπτυξη του Λόγου και είτε βοηθήθηκαν είτε εμποδίστηκαν από εξωτερικές αιτίες, μέχρι να φθάσει ο άνθρωπος στο ιδανικό του Λόγου ή να κάνει τη φιλοσοφία εντελή επιστήμη. Άμεσος ή εσωτερική ύλη της Ιστορίας της Φιλοσοφίας είναι η ανάπτυξη του Λόγου, οι παντοδαπές θεωρίες, οι μέθοδοι, τα μέσα και τα εξ αυτών συναχθέντα συμπεράσματα καθώς και η μεταξύ αυτών σύνδεση. Έμμεσος ή εξωτερική ύλη της είναι κάθε τι που χρησίμευσε στην ανάπτυξη του Λόγου. Είναι λοιπόν η Ιστορία της Φιλοσοφίας η παράσταση των σπουδών του Λόγου να εκτελέσει την επιστήμη, η οποία προβάλλεται ως κάτι το ιδανικό μπροστά του ή η πραγματική παράσταση της σταδιακής διαμόρφωσης της φιλοσοφίας μέχρι αυτή να καταστεί επιστήμη. Όσοι αρχικά ασχολήθηκαν με την Ιστορία της Φιλοσοφίας, την εκπόνησαν με τον τρόπο της άτακτης συσσωρεύσης, έχοντας ως παράδειγμα τη συλλογή του Διογένη του Λαέρτιου. Σε αυτούς επικρατούσε η υπόθεση ενός πρωτότυπου φιλοσοφικού έθνους και η μεθόδός τους ήταν εθνογραφική. Στην Ιστορία της Φιλοσοφίας διακρίνονται τρεις περίοδοι. Κατά την πρώτη περίοδο σημαντική είναι η παρουσία των Βάυλου και Ιάκωβου Θωμάσιου. Ο Λειβνίτιος στην ίδια περίοδο έδειξε τι πρέπει να είναι η ιστορία. Η δεύτερη περίοδος αρχίζει με τον Βρύκκερο και φτάνει ως τον Κάντιο. Αυτοί επεσήμαναν τις ελλείψεις της προηγούμενης περιόδου, την ανάγκη μεγαλύτερης και ακριβέτερης έρευνας, ενώ σημαντική ήταν η συμβολή της συγκέντρωσης του υλικού μέσω της φιλολογίας και της κριτικής επιστήμης. Οι Γουρλίττος και Τειδέμανος προσπάθησαν να βελτιώσουν τη μέθοδό της. Η τρίτη περίοδος αρχίζει από τον Κάντιο και φτάνει ως σήμερα (1818). Στη διάρκεια των ετών καταβλήθηκαν πολλές προσπάθειες για την τελειοποίηση της μεθόδου και θεωρίας, της ανίχνευσης των πηγών και της συστηματοποίησης του υλικού. Το γερμανικό έθνος συνεισέφερε τα μέγιστα ως προς το είδος και την ύλη αυτής της ιστορίας, όμως μεγάλο μέρος του έργου αυτού παραμένει ατελείωτο.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις της Ιστορίας της Φιλοσοφίας...*, Βιέννη 1818, σ. 3-6.

Ιστρία: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] χερσόνησος της Δαλματίας (σήμερα ανήκει στην Κροατία), που οι Αύγουστος και Τιβέριος ένωσαν με την Ιταλία. Σημαντικές πόλεις εκεί: Πόλα (σημερινή Πούλα), Ευσέβεια Ιουλία.

ΠΗΓΗ: Κούμα Κ.Μ., *Σύνοψις της παλαιάς γεωγραφίας...*, Βιέννη 1819, σ. 121.

Ιταλία: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] μία από τις καλύτερες χώρες της Ευρώπης, με υγιεινό και πολύ θερμό αέρα ιδίως στα νότια μέρη της, εύφορη, με παραγωγή καρπών, ελαιού, οίνου και καλλιέργεια μεταξοσκώληκα. Διάφορες εκεί οι ηγεμονικές εξουσίες: βα-

σιλείες, αριστοκρατίες, πριγκιπάτα, δουκάτα. Θρήσκευμα: ρωμαϊκό (καθολικό). Το ιουδαϊκό συναντάται στη Ρώμη και στην επικράτεια των Ενετών. Σημαντικές πόλεις: η Ρώμη, η Νεάπολις, η Φλωρεντία, η Δούκα, η Γένουα, οι Ενετίαι, η Μάντουα, η Πάρμα.

ΠΗΓΗ: Θεοτόκη Νικηφόρου, *Στοιχεία γεωγραφίας...*, Βιέννη 1804, σ. 127-136.

Ιταλία: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] η μόνη από τους ευρωπαϊκούς τόπους που αν και περιέχει πολλές πολιτείες, αυτές δεν αποτελούν μια ενωμένη πολιτεία με συμμαχικό δεσμό. Περιλαμβάνει την Εκκλησιαστική Πολιτεία, τα Βασίλεια της Νεαπόλεως, της Σαρδηνίας, της Σικελίας, της Ετρουρίας ή αλλιώς το πρώην Μεγάλο Δουκάτο της Πάρμας και το Ιταλικό Βασίλειο. Εδώ υπάρχει η Αριστοκρατία του Σαντμαρινού. Η Αριστοκρατία της Βενετίας προστέθηκε στο νέο Ιταλικό Βασίλειο το 1805, ενώ η Αριστοκρατία της Λιγουρίας, το Δουκάτο της Σαβοΐας και το Πριγκιπάτο Πιεμόντο ενώθηκαν με τη Φράνσα. Σημαντικές πόλεις της Ιταλίας: η Βενετία που ανήκει στο Ιταλικό Βασίλειο, η Πάρμα που ανήκει στο Δουκάτο της Πάρμας, η Φλωρεντία, το Λιβόρνο, που ανήκει στο Βασίλειο της Ετρουρίας ή Τοσκάνας, η Ρώμη που ανήκει στην Εκκλησιαστική Πολιτεία.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Κυριακού, *Σχολαστική Γεωγραφία...*, Βιέννη 1808, σ. 144-145.

ιταλικαί ώραι: [ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ] οι Ιταλοί λάμβαναν την αρχή της ημέρας από τη δύση του ηλίου, ορίζοντας την 1η ώρα μετά τη δύση και συνεχίζοντας μέχρι την 24η.

ΠΗΓΗ: Γορδάτου Κωνσταντίνου Χίου, *Εγχειρίδιον Περί της των Σφαιρών Χρήσεως...*, Βενετία 1730, σ. 41.

ιτρία: [ΦΥΣΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] νέα γη, λευκή, λεπτή, άχυμος, άοσμος, η οποία με τη χρυσόκολλα δημιουργεί λευκή ύαλο. Διαλύεται με ανθρακικό αμμώνιο. (σημ.: ύτριο.)

ΠΗΓΗ: Βαρδαλάχου Κωνσταντίνου, *Φυσική Πειραματική...*, Βιέννη 1812, σ. 204.

Καζάν: [ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ] πρότερο ταταρικό βασίλειο, τώρα όμως ρωσική επαρχία στις όχθες του Βόλγα ποταμού.

ΠΗΓΗ: Καπετανάκη Κυριακού, *Σχολαστική Γεωγραφία...*, Βιέννη 1808, σ. 407-408.

καθαρά μεταφυσική ή οντολογία: [ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ] η φιλοσοφική θεωρία των γνωστικών του ανθρώπου δυνάμεων. Στηρίζεται στην πρόταση *γινώσκω*, η οποία ως